

„Csak előbb ki kell nyitni a szám.” Kaparják a torkot a szüntelen hangpróbák. Előretolul egy hang, megrezgetti a hangszálakat. Az emlékek földbarna és „cigarettafény-sárga”, borvörös és csalánzöld árnyalatú szavakként süvítenek a világba, mégis csönd van. Az *Égig érő csalán* elbeszélője ugyan végig beszél, az emlékei – külön entitások – csöndben maradnak. Ezek a töredékes entitások Borda Réka szín- és érzékkavalkádjában valójában nem töredékek, hanem *egész csöndek* – és lehet, hogy pont ezzel mondanak a legtöbbet.

Pop Lara 71

AZ EGÉSZ CSÖNDRŐL

Borda Réka: *Égig érő csalán*

A törtség és a szorongató elbeszélhetetlenség ismerős lehet az író első kötetéből. Csak míg a *Hoax*ban a líra, műfajából adódóan, magával vonzza az elhallgatásos történetsoványt, az *Égig érő csalán* regényjellege egy jeleltöredékekből összeálló egész illúziójába ringathat. Illúzió, mert hiába térnek vissza konkrét helyszín- és szereplőnevek, az emlékek esszenciája túlmutat a regény tényyszerűségén, és a cselekményszálak helyett azok *érzékelésének* végeláthatatlan síkjait pásztázza. Borda Réka túl élénk színesztéziái és szürrealitásba hajló érzékkasszociációi („mire rózsaszín szája összetapadt az enyémmel, égő narancssá változott a nap”) baljós jelentéseket rejtenek az élénk színekavalkád *alatt*, és ahogy az égő napnarancs perzselve felfejti a bőrt, a méregzöld csalán az ember *föle* nyújtózik, csíp, szúr és mar (égig érő) leveleivel. Lírai fizikalitás ez, érzékelésünk túlcsordulásának a határán. Pont annyira nagyítja fel a realitást, hogy az megtalálja helyét a kicseppenő szürrealitás és a „még épp” valóság liminalitásában – és hogy pont e két világ közti lebegésben maradjon otthontalan. Lent és fönt, külső és belső összemosódik, homogén térré olvad: „Belém másznak a mennyek” – hozza le Borda olykor az elbeszélhetőség mezsgyéjébe a határtéren kívüli fogalmakat, majd „elindul egy motorcsonak a közeli stégről” – helyreáll a valóság, és a narrátor ismét saját érzékeinek foglyaként teremti újra a csöndjét.

Ha a folytonos beszéd csöndet szül, nem a *mit*, hanem a *hogyan* elbeszélése a képtelenség. A narrátor egyben az el nem beszélés meg nem vezetett főszereplője, a gyerekkor traumájára időbeli távlatból visszanező, abban ragadt entitás; felnőtt-gyermek. A helyszín Csongrád, a szereplők egy család tagjai, az egész csöndek a velük eltöltött csongrádi nyarak konkrét mozzanatai: az egyik nagybácsi ezüstlakodalma, egy közös családi vacsora vagy épp a magára hagyott gyerek aszalódása a vidéki kocsmában áporodott, izzadt alkoholszagában. A jelenetek keverednek az időben, a párbeszéd

nem hagyományos, dőlt betűs szedése egyszerre közelíti és távolítja el, teszi álomszerűvé a felejteni vágyó, de kényszeredetten visszaemlékező idegent. Az elbeszélő ugyanis egy idegen, aki a lábát a *körülötte* (nem vele együtt)

72 lévő családi ismeretleneken keresztül igyekszik megvetni. A közösen eltöltött idő viszont nem támasz, sőt, fojtogató nem-együttlét, családi átok. Zavaros képgyűjtemény, amelyben egyre gyűlnek a családi kapcsolódások hiányfotói: „[Gyűjtöttem] a labdapattogást a közeli park gyepén. A szemetest kifosztó varjút. A tigrismintás kanapét a kirakatban, amin vastagon állt a por. A nem eléggé szorongató gyászt. A következtetést, hogy rossz ember vagyok.” Az ugrások nagyok, ellentmondanak a logikának. De egy traumatikus esemény feldolgozása távol áll bármiféle logikától. Az elbeszélő büntudatáért egy felnőtt felelős, az a valaki, aki a gyereket a *markában* tartotta, amíg élt, és a síron túl is préseli a csendet – már a felnőttbe.

„Nem is vagy itt, csak valóságosabb vagy, mint a jelen pillanat” – ezzel a gondolattal lép ki a temetőből a felnőtt-gyermek elbeszélő, miután meglátogatja (kötelességtudatból) halott nagybátyja, Marok sírját. Az emlékalbum Marok hagyatéka, az ő indái szövik keresztül az oldalakat és kötözik az elbeszélőt saját beszédének csöndjéhez. A város „sztárja”, a könnyed modorú, jóhiszemű alkoholista, akinek népszerűségét mind az alkohol-, mind a nőfüggősége csak jobban megemeli. Napközben biztosítónál dolgozik, hajnalban piacozik, hétfévenként a templomban orgonál, és szabadidejében a *tenyerén* hordozza az elbeszélőt: horgászni viszi, fürdik vele a strandon, lát-szólag úgy szereti, mintha a sajátja lenne.

A gyerek azonban nem egy tenyeret (és nem is egy markot), hanem egy fenyegetően nyíló emberi száját lát benne, amely, vele ellentétben, nem beszélni akar, hanem azt suttogja, hogy „titok vagy [...], és bekap.” Bár kétségtelenül reflektálja Marok ragadozó létét, kissé esetleges a szájmotívum használata. Kifinomultabb viszont a kötet címére rájátszó növénymotívika. A gyermeki elme, ha bármi megmagyarázhatatlant észlel, a növényekről aszociált növekedést pervazív, mérgező *burjánzásként* fogja fel: „Marok haja venyigeként olvad a párnára, hónalja alatt mérges szömörce terem, köldökéből borostyán bújik elő.” Legmesszebbre a csalán mint gyomnövény nyújtózik: „Csalán lepi el az ágyat, viszketek tőle, és a növények végigkúsznak a takarón [...]. Kettéreped a talaj.” Az utolsó képpel együtt teljes a korábban felvázolt (szür)realitás kettőse; a gyerek képtelen értelmezni, mi történik vele, mint ahogy a felnőtt képtelen elbeszélni a szexuális zaklatás tapasztalatát – a „kettérepedt talaj” pedig gyökerestül forgatja ki saját magából a gyerek még ki nem alakult és a Marok indái elől szakadatlan menekülő felnőtt identitását.

Borda Réka, ahogyan az elbeszélhetőség határvonalait, éppúgy keresi a felnőtt befolyásának határait a gyermek kialakuló identitásában. A felnőtt,

amikor már a sírban fekszik, még inkább összeszoríthatja ezt a határterületet. A családi fészekből két törött szárnyú madárfióka találhatna egymásra, két hasonszőrű, korán érni kényszerülő idegen: az elbeszélő és a vele majdnem egykorú unokatestvére, Misi (Marok fia). A fiú törékeny lélek, nem egyezik Marok konzervatív, hipermaszkulin férfiképével: akármikor el- 73
sírja magát, az apja egy mennydörgő „Ne buziskodj már!”-ral próbálja erőszakosan „megnevelni”. A helyzet iróniája, hogy Misi feltehetően valóban homoszexuális, ezért a gyerekkori mérgező elnyomás elől felnőttként Angliába költözik és ott kezd új életet. De míg neki sikerül elmenekülnie, az elbeszélőre ránehezedik Marok sírköve. Amikor Misi hazajön látogatóba, egy kiegyensúlyozott, de nem teljesen őszinte ember benyomását kelti. Nem titkol el semmit, de ködösít arról, hogy kicsoda „sweet Danny”, aki épp felhívta. Egy idegent lát maga előtt – jön rá az elbeszélő, és talán az ismertnek vélt, megfogható Misi-identitás elvesztésére való ráébredés miatt tör ki belőle egy hamis kacaj és a felszólítás: „Ne buziskodj már!” Keserű a felismerés, hogy ugyan gyerekkorukban mindketten hasonlóan idegennek érezték magukat a családi közegben, valójában mindig Marokon keresztül találtak egymásra – felnőttként pedig már csak az ő homofóbia-imitációjával keveredhetnek vissza az egykori családi fészek otthonos mérgezettségébe.

A családból kitekintve sem találjuk a talajt, ahol kihajthat a beszéd. A főszereplő elhamarkodottan házasodott össze Benével, a párkapcsolat „gyümölcse” egy elvetélt magzat. Az együttlét, vagy a vége felé inkább az egymás *melletti* meglét megszokása tartja egyben. „A színtelen homlokzatokba beleolvadó Bene” próbálna közeledni, de a Marok szorításában rángatózó elbeszélő nem tud nyitni, fél mind a szexuális, mind az érzelmi intimitástól. A kötet egyik emlékezetes fejezete az, amelyben személyesen nem jelenik meg a család, viszont távolról ránehezedik Benére és az elbeszélőre. Ez az egyetlen fejezet, amely külföldön játszódik, és szólhatna egy felhőtlen milánói nyaralásról, de átszövi a sikertelen kommunikáció, ahogy a két szereplő – egymáson átnézve – elbeszél egymás mellett. „Most kéne elsütni egy halott csecsemős viccet” – szúrja oda Bene, aki valójában önmagát kritizálja, amiért képtelen meggyászolni a fél éve elvesztett magzatjukat.

Ez a fájdalmas önironia végigvonul a legjobb barátnő történetezésén is. A főszereplő Eszterrel sem találja a közös hangot. Amikor meglátogatja a kórházban a gerincsérülése után, őrült hahotázásba kezdenek Eszter kijelentése után, miszerint „nem érez semmit”. Ez a fejezet stílusában kissé elüt a többitől. A fekete humor nem igazán illik az *Égig érő csalán* profiljába, itt pedig szinte előkészítés nélkül jelenik meg, és később nem is köszön vissza.

Talán éppen ettől a mesterkéletlen komolyságtól és a törött hangbon-
toztatások pátoztalanításától lesz megnyerő Borda Réka műve. Az összegyűlt
frusztrációt hiába csak stilsztikailag és szemantikailag sikoltó szavakkal
74 lehet el(nem)mondani, ezek valójában elsuttogott segélykiáltások; a
világban keresik azokat a fogódzókat, amelyek az ember saját identi-
tásában sosem tudtak gyökeret verni. (*Scolar, Bp., 2022*)

